

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ДОВІРЛИВИХ СТОСУНКІВ У МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Т. А. Подольська

викладач кафедри психології і педагогіки

Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна

tatyana_podolskaya@ukr.net

Стаття присвячена проблемі вивчення психологічної структури довірливих стосунків у майбутніх практичних психологів, що навчаються на перших курсах вищих навчальних закладів. Представлено результати емпіричного вивчення розвитку чотирьох компонентів: світоглядного, когнітивного, емпатійного та комунікативного, що становлять основу психологічної структури довірливих стосунків та подано детальну інформацію по змінам кожного з компонентів психологічної структури. Також викладено аналіз результатів впровадження розробленої на попередніх етапах вивчення програми розвитку в майбутніх практичних психологів здатності до встановлення довірливих стосунків з клієнтом та наведені результати, що відображають динаміку змін показників по кожному з компонентів психологічної структури довірливих стосунків у студентів майбутніх психологів. Подані висновки та рекомендації, щодо подальшого вивчення психологічної структури довірливих стосунків у майбутніх практичних психологів.

Ключові слова: довіра, довірливі стосунки, майбутні практичні психологи, комунікація, емпатія, світогляд.

EMPIRICAL STUDIES OF THE PSYCHOLOGICAL STRUCTURE OF TRUST IN FUTURE CLINICAL PSYCHOLOGISTS

T. A. Podolska

Teacher, Department of Psychology and Pedagogics,

Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

tatyana_podolskaya@ukr.net

The article is aimed to research the psychological structure of trust in future clinical psychologists, the first-year students who study at Universities. The article presents the empirical study results of four components, i.e. philosophical, cognitive, communicative and empathic which form the basis for the psychological structure of trust. The detailed description of each component changes of the psychological structure is shown. The article presents the implementation of the results analysis obtained in the previous stages of the study program dedicated to the future clinical psychologists' ability to establish a trusting relationship with the client. The results that reflect the changes of each component of the psychological structure of trust in future psychologists are given. The findings and recommendations for further study of the psychological structure of trust in future clinical psychologists are presented.

Keywords: trust, trustful relations, future practical psychologists, communication, empathy, world view.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасне українське суспільство характеризується стрімкими змінами соціальних, політичних та економічних реалій. Така ситуація призводить до того, що частина населення відчуває на собі тиск соціально-психологічних, комунікативних, інформаційних та інших чинників. Люди починають звертатись до психологів не лише при виникненні важких життєвих ситуацій, а й у разі наявності хвилюючих повсякденних питань. Отже українське суспільство все гостріше потребує компетентних фахівців в галузі психологічної допомоги. Тому завдання підготовки майбутніх практичних психологів як суб'єктів професійної діяльності перетворюється на одну з найбільш актуальних психологічних і соціальних проблем.

Окремі аспекти встановлення довірливих стосунків у психологічній практиці висвітлюють у працях В. В. Козлов, Р. Кочюнас [1], А. Н. Моховікова, Г. Н. Раковська, Н. Г. Устінова, С. Д. Хачатурян та ін. Разом із цим у контексті підготовки майбутніх практичних психологів у ВНЗ проблема розвитку здатності до встановлення довірливих стосунків з клієнтом залишається недостатньо дослідженою.

Мета дослідження – експериментально перевірити рівень розвитку здатності майбутніх практичних психологів до встановлення довірливих стосунків з клієнтом.

Об'єкт дослідження – професійна взаємодія психолога з клієнтом.

Предмет дослідження – процес розвитку у майбутніх практичних психологів здатності до встановлення довірливих стосунків з клієнтом.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У роботі було використано комплекс психологічних методів, а саме: теоретичний аналіз літератури по проблемі дослідження, аналіз анкетних даних, психодіагностичні методи: методика «Здійснення бажань» Е. О. Помиткіна [3]; методика «КОЗ-2» В. В. Синявського та Б. О. Федоришина; методика діагностики рівня емпатійних здатностей В. В. Бойко [2, 486].

Впровадження розробленої програми розвитку в майбутніх практичних психологів здатності до встановлення довірливих стосунків з клієнтом, що включає в себе: психологічний тренінг, індивідуальне психологічне консультування та відео лекторій, дозволило нам на етапі формувального експерименту отримати діагностичні дані, які необхідно піддати ретельному аналізу, статистичній обробці та узагальненню.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Наведемо отримані результати у студентів-першокурсників щодо розвитку світоглядного, когнітивного, комунікативного та емпатійного компонентів означеної здатності на етапах констатувального та формувального експериментів.

Аналіз діагностичних даних, отриманий за допомогою методики «Здійснення бажань» Е. О. Помиткіна [3], дозволив встановити, що 5-й рівень свідомості, який характеризується орієнтацією на буттєві та духовні цінності (краси, добра та істини), усвідомлення цінності вірності, довіри в стосунках, доброзичливості, допомоги потребуючим притаманний 19,2 % студентів перших курсів експериментальної групи. 31,6 % студентів притаманний 3-й і 4-й рівні свідомості (орієнтація на соціальні цінності). 2-й рівень свідомості, що характеризується орієнтацією на сімейний добробут, вигідний шлюб, спокійну старість та слухняні діти притаманний для 36,4 % студентів.

Егоцентрична орієнтація особистості (1-й рівень свідомості з такими пріоритетними цінностями як різноманітні задоволення, популярність та визнання іншими, влада та впливовість, особиста безпека) виявилася характерною для 12,8 % студентської молоді першого курсу.

Для більшості студентів пріоритетними є сімейні та соціальні цінності, що слід розцінювати як позитивну тенденцію у порівнянні з орієнтацією на сімейно-егоцентричні цінності, яка спостерігалася на етапі констатувального експерименту.

Для порівняння діагностичні дані, отримані до та після формувального експерименту подані в таблиці 1.

Таблиця 1.

Показники розвитку ціннісної орієнтації студентів 1 курсів до та після проведення формувального експерименту

Ціннісна орієнтація студентів	Кількість студентів, %	
	До проведення формувального експерименту	Після проведення формувального експерименту
Духовні цінності	12,7	19,2
Соціальні цінності	21,8	31,6
Сімейні цінності	38,2	36,4
Егоцентричні цінності	27,3	12,8

Як видно з табличних даних орієнтація на егоцентризм, яка перешкоджає довірливим стосункам зменшилася після проведення формувального експерименту з 27,3 % до 12,8 %, що слід вважати позитивною тенденцією.

Незначною мірою зменшилася орієнтація на сімейні цінності і разом з цим зросли показники орієнтації на соціальні цінності. Отже студенти розширили межі власного світогляду, стала більш активною їх громадянська позиція.

Суттєво зросли також показники ціннісної орієнтації молоді на духовні цінності, серед яких важливе місце посідає й довіра.

Узагальнюючи, можемо відзначити, що для студентів 1 курсів довіра стала більш вагомим цінністю, ніж до проведення формульовального експерименту.

Аналіз рейтингу довіри дозволив встановити, що середнє значення по вибірці дорівнює 7,1 балів, що відповідає середньому рівню розвитку цього компонента. Високий рейтинг довіри після проведення формульовального експерименту виявлено у 16,8 % студентів; середній – у 61,3 % і низький – у 21,9 % студентів. Порівняльні результати значення цінності довіри на етапах констатувального та формульовального експериментів подані в таблиці 2.

Таблиця 2.

Показники рівня розвитку світоглядного компоненту у студентів 1-х курсів експериментальної групи

<i>Рівні розвитку світоглядного компоненту у студентів 1-х курсів</i>	<i>Кількість студентів, %</i>	
	<i>До проведення формульовального експерименту</i>	<i>Після проведення формульовального експерименту</i>
Високий	9,1	16,8
Середній	56,4	61,3
Низький	34,5	21,9

Як видно з табличних даних, після проведення формульовального експерименту зросла кількість студентів з високим і середнім рівнями розвитку світоглядного компоненту, тоді як кількість студентів з низьким рівнем зменшилася.

Надалі проаналізуємо показники розвитку когнітивного компоненту здатності майбутнього практичного психолога до встановлення довірливих стосунків з клієнтом, що були встановлені за допомогою використання авторської анкети. Кількісні дані засвідчили, що високий рівень притаманний 29,8 % майбутніх психологів.

Середній рівень розвитку когнітивного компоненту виявлено у 64,4 % респондентів. Низький рівень притаманний 5,8 % студентів. Порівняльні результати розвитку когнітивного компоненту на етапах констатувального та формульовального експериментів подані в таблиці 3.

Як видно з табличних даних кількість студентів з високим рівнем розвитку когнітивного компоненту збільшилася з 18,1 % до 29,8 %.

Таблиця 3.

Показники рівня розвитку когнітивного компоненту здатності до встановлення довірливих стосунків з клієнтом у студентів 1-х курсів експериментальної групи

<i>Рівні розвитку когнітивного компоненту у студентів 1-х курсів</i>	<i>Кількість студентів, %</i>	
	<i>До проведення формульовального експерименту</i>	<i>Після проведення формульовального експерименту</i>
Високий	18,1	29,8
Середній	60,1	64,4
Низький	21,8	5,8

Також зросла кількість студентів із середнім рівнем розвитку когнітивного компоненту. Натомість після проведення формульовального експерименту кількість студентів з низьким рівнем розвитку зменшилася більше, ніж втричі, що в цілому слід розцінювати як позитивну тенденцію.

Для нашого дослідження важливо встановити, як змінилися складові когнітивного компоненту, зокрема, пошук інформації про специфіку професійної взаємодії практичного психолога з клієнтом було оцінено студентами в середньому на 7,1 бали за десятибальною шкалою. Цей показник свідчить про наявність певної зацікавленості, що відповідає середньому рівню.

Схильність до обмірковування та порівняння різних підходів до побудови консультативної взаємодії психолога з клієнтом студенти оцінили у 8,3 бали, що відповідає високому рівню. Отже, майбутні психологи активно обмірковують варіанти використання психологічних

напрацювань, зважають на можливість впровадження існуючих підходів у практику власної майбутньої взаємодії з клієнтом.

Трохи вище – у 8,4 бали студенти оцінили власну здатність до розкриття психологічного змісту поняття довіри та довірливих стосунків (високий рівень). Під час співбесід з'ясувалося, що майбутні психологи, після проведення з ними тренінгової та консультативної роботи, набагато точніше формулюють ці поняття, можуть навести необхідні приклади.

Щодо наявності ґрунтовних знань про специфіку встановлення довірливих стосунків з клієнтом, то студенти оцінили цю складову в середньому на 9,1 бали, що також відповідає високому рівню. Під час тренінгових занять більшість з них легко відповідала на поставлені запитання, могла обґрунтувати власну думку та висновки під час обговорення практичних елементів тренінгу.

Здатність продемонструвати на практиці різні психологічні підходи до встановлення довірливих стосунків практичного психолога з клієнтом було оцінено в середньому на 7,2 бали. Цей показник відповідає середньому рівню і свідчить про наявність у студентської молоді певних вмій ще не доведених до рівня майстерності.

Надалі для виявлення динаміки порівняємо отримані діагностичні показники рівня розвитку складових когнітивного компоненту здатності до встановлення довірливих стосунків з клієнтом у студентів 1-х курсів до та після проведення формувального експерименту (табл. 4).

Як видно з даних таблиці помітна динаміка розвитку спостерігається в усіх складових. Достовірність отриманих кількісних даних узгоджувалася з результатами наших спостережень. Зокрема, найменша розвиненість схильності до пошуку інформації про специфіку професійної взаємодії практичного психолога з клієнтом була підтверджена аргументацією студентів та отриманими показниками, що свідчать про достатню кількість знань на цьому етапі та потребу майбутніх психологів у реалізації отриманих знань на практиці.

Позитивна динаміка показників схильності до обміркування та порівняння різних підходів у процесі побудови консультативної взаємодії психолога з клієнтом та до розкриття психологічного змісту поняття довіри та довірливих стосунків проявилася у змісті міжособистісного спілкування студентів як у процесі проведення тренінгових занять, так і у вільний час.

Таблиця 4.

Показники рівня розвитку складових когнітивного компоненту здатності до встановлення довірливих стосунків з клієнтом у студентів 1-х курсів експериментальної групи

<i>Рівні розвитку складових когнітивного компоненту у студентів 1-х курсів</i>	<i>Середнє значення, балів</i>	
	<i>До проведення формувального експерименту</i>	<i>Після проведення формувального експерименту</i>
Пошуково-інформаційна	5,6	7,1
Порівняльна	6,5	8,3
Розкриття змісту	6,6	8,4
Знання	6,8	9,1
Здатність продемонструвати	4,5	7,2

Особливо вагомим результатом впровадження розробленої програми стало суттєве зростання здатності продемонструвати на практиці різні психологічні підходи до встановлення довірливих стосунків практичного психолога з клієнтом. Студенти при цьому відзначали, що участь у програмі допомогла не тільки покращити здатність до встановлення довіри у міжособистісній взаємодії, але й позбутися багатьох бар'єрів особистісного розвитку.

Надалі розглянемо результати розвитку у студентів 1-х курсів комунікативного компоненту. Повторний діагностичний зріз дозволив встановити, що рівень комунікативних здібностей студентів (середнє значення) дорівнює 14 балам. Отримані кількісні дані свідчать про високий рівень прояву комунікативних здібностей випробуваних. Респонденти з високим рівнем комунікативних здібностей як правило не губляться в нових умовах, швидко знаходять друзів, виявляють ініціативу в спілкуванні.

Детальний аналіз показників студентів за рівнями розвитку комунікативних здібностей, встановлений за допомогою методики «КОЗ-2» В. В. Синявського та Б. О. Федоришина показав, що високий рівень комунікативних здібностей притаманний 38,7 % майбутніх психологів; середній рівень – 52,1 %; низький рівень – 9,2 %. Для виявлення динаміки порівняємо отримані діагностичні показники у студентів 1-х курсів до та після проведення формувального експерименту (табл. 5).

**Показники рівня розвитку комунікативних здібностей
у студентів 1-х курсів експериментальної групи**

<i>Рівні розвитку комунікативних здібностей у студентів 1-х курсів</i>	<i>Кількість студентів, %</i>	
	<i>До проведення формульовального експерименту</i>	<i>Після проведення формульовального експерименту</i>
Високий	18,3	38,7
Середній	61,5	52,1
Низький	20,2	9,2

Як свідчать табличні дані після проведення формульовального експерименту значно збільшилася кількість студентів з високим рівнем комунікації та знизилася кількість студентів із середнім і низьким рівнями розвитку комунікативних здібностей. Зазначимо, що отриманий результат не був запланованим, оскільки ми намагалися, передусім, спрямувати увагу на розвиток світоглядного компоненту. Очевидно отримані діагностичні дані пов'язані з віковими характеристиками студентської молоді.

Надалі проаналізуємо особливості розвитку емпатійного компоненту здатності першокурсників – майбутніх психологів до встановлення довірливих стосунків з клієнтом. Отримані діагностичні дані свідчать, що після проведення формульовального експерименту усереднений показник дорівнює 26 балам, (середній рівень). Високий рівень емпатійних здібностей виявлено у 29,4 % студентів 1-го курсу. Середній рівень емпатійних здібностей виявлено у 67,6 % першокурсників. Нижче середнього рівня виявилися показники 3 % майбутніх психологів. Для виявлення динаміки порівняємо отримані діагностичні показники у студентів 1-х курсів до та після проведення формульовального експерименту (табл. 6).

Таблиця 6.

**Показники рівня розвитку емпатійних здібностей
у студентів 1-х курсів експериментальної групи**

<i>Рівні розвитку емпатійних здібностей у студентів 1-х курсів</i>	<i>Кількість студентів, %</i>	
	<i>До проведення формульовального експерименту</i>	<i>Після проведення формульовального експерименту</i>
Високий	13,4	29,4
Середній	29,9	67,6
Низький	56,7	3

Як свідчать табличні дані після проведення формульовального експерименту значною мірою відбулося зростання кількості студентів, які мають високий та середній рівні емпатії, тоді як кількість майбутніх психологів з низьким рівнем емпатії зменшилася.

Отримані діагностичні дані дозволили дослідити особливості розвитку окремих каналів емпатії студентів-першокурсників, зокрема, раціонального (когнітивного) каналу; емоційного (афективного) каналу емпатії; інтуїтивного (предиктивного) каналу; настановлень, що сприяють або перешкоджають емпатії; здатності до проникнення в емпатії та ідентифікації в емпатії.

Для виявлення динаміки у розвитку окремих каналів емпатії студентів після проведення формульовального експерименту скористаємося таблицею 7. Як видно з табличних даних найбільші зміни відбулися в здатності до ідентифікації з оточуючими, що надзвичайно важливо для розуміння клієнта психологом і встановлення довіри у спілкуванні. У цілому ж рівень розвитку всіх каналів емпатії суттєво збільшився, що слід розглядати як позитивну тенденцію.

Здійснюючи узагальнення отриманих діагностичних даних щодо розвитку здатності до встановлення довірливих стосунків з клієнтом у студентів перших курсів після проведення формульовального експерименту скористаємося для зручності порівняння таблицею 8.

Як видно з даних таблиці, найбільший відсоток студентської молоді, яка досягла високого рівня, відповідає комунікативному (38,7 %) та когнітивному (29,8 %) компонентам. Майже такою ж (29,4 %) є кількість студентів, які мають високий рівень розвитку емпатійного компоненту.

Найменш розвиненими у студентів 1-го курсу виявилися світоглядний компонент, однак у порівнянні з даними, отриманими до проведення формульовального експерименту можемо відмітити помітну позитивну динаміку і в цьому компоненті (високому рівню відповідають результати 16,8 % студентів замість 9,1 %).

Таблиця 7.

Показники розвитку каналів емпатії студентів 1-х курсів до та після проведення формувального експерименту

Канали емпатії	Рівень розвитку, балів	
	До проведення формувального експерименту	Після проведення формувального експерименту
Раціональний	3	4
Емоційний	3	4
Інтуїтивний	2	3
Установки	4	4
Здатність до проникнення	3	6
Ідентифікація	2	6

Таблиця 8.

Розвиток здатності студентів 1 курсу до встановлення довірливих стосунків з клієнтом після проведення формувального експерименту, %

Компоненти здатності студентів першого курсу до встановлення довірливих стосунків з клієнтом	Рівні розвитку		
	Високий	Середній	Низький
Світоглядний	16,8	61,3	21,9
Когнітивний	29,8	64,4	5,8
Комунікативний	38,7	52,1	9,2
Емпатійний	29,4	67,6	3

ВИСНОВКИ

Аналіз результатів впровадження розробленої програми розвитку в майбутніх практичних психологів здатності до встановлення довірливих стосунків з клієнтом на етапі формувального експерименту дозволив встановити, що показники студентів 1-го курсу зазнали статистично значущих змін. Найбільший відсоток студентської молоді, яка досягла високого рівня, відповідає комунікативному та когнітивному компонентам здатності до встановлення довірливих стосунків. Майже такою ж є кількість студентів, які мають високий рівень розвитку емпатійного компоненту. Найменш розвиненим виявилися світоглядний компонент.

Вочевидь, формування світоглядних настановлень, переконань, поглядів, цінностей і смислів є найскладнішим завданням, яке в умовах обмеженого часу реалізувати доволі важко.

У цілому в результаті проведення формувального експерименту у студентів 1-х курсів зафіксовано зростання всіх показників розвитку світоглядного, когнітивного, емпатійного та комунікативного компонентів здатності до встановлення довірливих стосунків майбутніх практичних психологів з клієнтом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кочюнас Р. Экзистенциальная терапия : исследование способов построения жизни / Р. Кочюнас // Независимый психиатрический журнал. – 1998. – № 2. – С. 33–39.
2. Раигородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты / Д. Я. Райгородский. – Самара : Изд. Дом «Бахрах», 1998. – 672 с.
3. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. – К. : Наш час, 2005. – 208 с.

REFERENCES

1. Kochyunas R. Jekzistencial'naya terapiya : issledovanie sposobov postroeniya zhizni / R. Kochyunas // Nezavisimyj psichiatricheskij zhurnal. – 1998. – № 2. – S. 33–39.
2. Raigorodskij D. Ya. Prakticheskaya psihodiagnostika. Metodiki i testy / D. Ya. Rajgorodskij. – Samara : Izd. Dom «Bahrah», 1998. – 672 s.
3. Pomitkin E. O. Psihologiya duhovnogo rozvitku osobistosti : monografiya. – K. : Nash chas, 2005. – 208 s.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2012 р.